

ונביא שעבר על דברי עצמו — כגון ערו
הנביא שעבר על נבואת עצמו —

דכתיב אצל ערו הנביא, כשבא לבית אל
בשעה שירבעם עמד על המזבח והקטיר
לעבודה זרה, וניבא שיוולד יאשיהו ויזבח את
כל כהני הבמות שמקטירים לעבודה זרה,
ונתן מופת שהמזבח יקרע וישפך ממנו
הדשן. ולאחר שנוכח ירבעם כי הוא נביא
הזמין אותו וסיסעד עמו, וסירב ערו [שם יג
ט] "כי בן צוה אותי בדבר ה' לאמור לא
תאכל לחם ולא תשתה מים" [במקום הזה].

וכתיב שהיה שם נביא שקר זקן, שלאחר
שהלך ערו מבית אל, רץ אחריו וביקשו
לשוב עמו לבית אל ולסעוד עמו. וכשסירב
ערו ואמר לו שה' ציוה לו שלא יאכל וישתה
שם [שם יח] "ויאמר לו [הזקן] גם אני נביא
כמוך ומלאך דבר אלי בדבר ה' לאמור
השבהו אתך אל ביתך ויאכל לחם וישת
מים, כחש [שיקר] לו".

וכתיב "וישב אתו ויאכל לחם בביתו וישת
מים" שעבר ערו על דברי עצמו ושמע בקול
נביא השקר ואכל ושתה עמו.

וכתיב שנענש ערו מיתה בידי שמים על כך
[שם כד] "וילך וימצאהו אריה בדרך
וימתהו".⁽¹³⁵⁾

וחומר מעילם. ורק הוא ניהו דלא נאמר לו
ביחס לחנניה לא נאמרה לו הנבואה.⁽¹³⁴⁾

המתנבא בשם עבודת כוכבים — כגון
נביאי הבעל.

הכובש את נבואתו — כגון יונה בן אמיתי
שלא רצה לנבא את מה שנצטוו לנבא.

והמוותר על דברי נביא — כגון

ב-ט9 חבריה דמיכה חבריו של מיכה שלא שמע
לדברי מיכה הנביא —

דכתיב [מלכים א כ לה] "ואיש אחד מבני
הנביאים אמר אל רעהו בדבר ה' הכני נא"
והיה זה מיכיהו בן ימליה הנביא, שנתנבא
על אחאב שיפול ביד ארם, כעונש על כך
ששילח לשלום את בן הדרד מלך ארם בשעה
שנפל בידו, למרות שאמר לו הנביא מפי ה'
שיהרוג אותו. ועשה הנביא סימן רע לאחאב
בזה שאמר לחבירו בדבר ה' שיכה אותו
"וימאן האיש להכותו".

וכתיב "ויאמר לו יען אשר לא שמעת בקול
ה' הנך הולך מאתי והכך האריה".

והיה זה סימן שכשם שנענש האיש הזה על
שלא הכהו כך יענש אחאב על שלא הכה
את בן הדרד.

מפלה, אך מה שהוסיף בנבואתו שיהיה זה בעוד
שנתיים ימים היה שקר. מהרש"א. וראה חזון
איש [כא ג].

135. הרשב"א בתשובה [א יא] ביאר שאותו זקן
היה נביא אמת מתחילתו כמו שאמר לו "גם אני
נביא כמוך" אלא שלאחר מכן נעשה נביא שקר,
ולכן האמין לו ערו.

כיונו לשונם וצריך לחקור ולדרוש אותם.
מהרש"א.

134. משמע שהקל וחומר הוא אמת אלא שהוא
נקרא "שלא נאמר לו" אלא לירמיה. וקשה
שמתוך הכתובים שם משמע שחנניה ניבא שקר?
ויש לומר שעצם מה שאמר חנניה "שברתי
את עול מלך בבל" היה אמת. שבסוף תהיה להם

וכן כאן למה יענש במלקות, שהרי מאן מתרי ביה מי יכול לדעת שיש לו נבואה והוא כובש אותה, כדי שיוכל להתרות בו שלא יעשה כן? (138)

ומתרתת הגמרא: אמר אביי: חכריה נביאי חבריו הנביאים.

תני תני קמיה דרב חסדא: הכובש את נבואתו לוקה. (136).

אמר ליה רב חסדא: וכי מאן דאכיל תמרי בארבלא לקי מי שאוכל תמרים מתוך הכברה ילקה על כך?! (137).

כופין אותו שלא יעבור, שאין כפייה אלא על קום ועשה ולא על שב ואל תעשה. וכן במוותר על דברי נביא יתכן שהוא יעבור בקום ועשה, כגון שהנביא אומר לו שלא לעשות דבר והוא עושה אותה. אבל בכובש את נבואתו לעולם הוא בשב ואל תעשה.

137. המאירי מפרש שהרי זה כאוכל פירות מתולעים שבכלי שאין שום אדם רואה אותם מלבדו, ולכן אי אפשר להתרות בו על כך.

138. לכאורה מדוע לא הקשתה הגמרא כן על המשנה עצמה, איך יענשו המתנבא מה שלא שמע ומה שלא נאמר לו, ומנין יודעים שהדבר לא נאמר לו?

אלא שזה היה פשיטא לגמרא שיתכן שנביאים אחרים ידעו שזו נבואת שקר משום שהם קיבלו בנבואה את ההיפך מזה, כמו אצל צדקיה בן כנענה שמיכיהו התנבא להיפך ממנו, וכן יתכן שהנביאים שקיבלו את הנבואה ידעו שרק הם קיבלו אותה ולא אחר שזה בכלל הנבואה שלהם. ולכן יכולים הנביאים להתרות בו ולהעיד עליו. אבל לומר שנבואת אמת שנאמרת לנביא אחד נאמרת לכל הנביאים זה לא היה סלקא דעתך של הגמרא.

ובזה מיושב קושיית המהרש"א מדוע לא הרגו את צדקיה בן כנענה וחנניה בן עזור, שהרי רק נביא יכול להעיד על זה, ושם לא היה רק עד אחד דהיינו מיכיהו אצל צדקיה בן כנענה וירמיה אצל חנניה. ערוך לנר.

ובאמת לא היה לעדו להאמין לאותו נביא מאחר שלו עצמו נאמר שלא לאכול ולשתות שם, והיה אסור לו לעבור על נבואתו עד שיוגד לו עצמו שהדבר הותר לו. ושמא הוא סבר שלא הבין מלכתחילה את נבואתו כראוי, שעכשיו שיצא כבר מן העיר וחזר שוב מותר לו לאכול, וסמך בזה על דברי הנביא שכנראה כך הוא. ובכל זאת הוא נענש כי לא היה לו להסתמך על דברי הנביא אלא לעשות כפי מה שנראה לו בביאור נבואתו.

והטעם ששיקר לו אותו נביא משום שרצה לנסות אותו אם יעמוד בציווי שנאמר לו אם לאו. או שמא חשב שמה שהוא אומר שאסור לו לאכול שם הוא רק כדי לדחות אותו, כדרך חסידי ישראל כשאינם רוצים להנות משל אחרים הם מתרצים זאת בעילות שונות.

136. כתבו תוס' שאין הכוונה למלקות ממש. שהרי אין לאו על הכובש נבואתו, ועוד שהוא לאו שאין בו מעשה. אלא שמכין אותו עד שתצא נפשו כמו שכופין על שאר מצוות, כגון עשיית סוכה, שאם אינו רוצה לעשות סוכה מכין אותו עד שתצא נפשו. תוס' ד"ה הכובש [בעמוד הקודם].

ובערוך לנר הוסיף שבזה ניחא למה נקטה הגמרא דוקא הכובש את נבואתו ולא נקטה את יתר השנויים במשנה, המוותר על דברי נביא ונביא שעבר על דברי עצמו, משום שרק בכובש את נבואתו שייך לכפות עליו שיקיים בקום ועשה, אבל בנביא שעבר על דברי עצמו אין

ודנה הגמרא: המוותר על דברי נביא שאמרנו שמיתתו בידי שמים מנא ידע דאינש מנין לו לדעת האם אכן מה שהנביא אמר לו זו נבואת אמת, שמא הוא נביא שקר. ומדוע הוא נענש?

ומתרצת הגמרא: דיהב ליה אות שהנביא נותן לו אות.

ושואלת הגמרא: והא מוכח דלא יהיב ליה שלא נתן לחבירו אות, ובכל זאת אינש החבר?

ומתרצת הגמרא: היבא דמוחזק שאני אם הנביא מוחזק שהוא צדיק ונביא אמת, חייבים לשמוע לו גם ללא שהוא נותן אות.

וראיה לכך, דאי לא תימא הכי שמוחזק אינו צריך לתת אות, אם כן אברהם בחר המוריה, היכי שמע ליה יצחק והרי יצחק לא שמע שה' אמר לאברהם להקריבו לעולה, ומדוע הוא שמע לו?

וכמו כן אליהו הנביא שציוה להקריב קרבן בחר הכרמל כדי להוכיח שנביאי הבעל הם שקר, היכי סמכי עליה כל ישראל ועבדי שחוטגי חוץ שהקריבו מחוץ לבית המקדש שבירושלים שהוא איסור כרת?

אלא ודאי היבא דמוחזק שאני ולכן היו מחוייבים לשמוע לאברהם ולאלהיה הנביא. (140).

ושואלת הגמרא: מנא ידעי מהיכן הם יודעים עליו שיש לו נבואה?

ומתרצת הגמרא: אמר אביי: דכתיב [עמוס ג ז] "כי לא יעשה ה' אלקים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים".

ושואלת הגמרא: ודלמא דהרי ביה שמא הפמליא של מעלה החזירו את הקדוש ברוך הוא מהגזירה עד שניחם על הרעה. ושאר הנביאים אינם יודעים על כך חוץ ממנו, ואיך יתרו בו מספק?

ומתרצת הגמרא: אם איתא דהרי ביה אם הקדוש ברוך הוא היה חוזר בו אודעו הו' מודעי היה מודיע זאת לבלהו נביאי!

ומאחר שאינם יודעים מכך, ראייה שהקדוש ברוך הוא לא חזר בו, ולכן הוי התראת ודאי.

ושואלת הגמרא: והא יונה בן אמיתי דהרי ביה שהקדוש ברוך הוא חזר בו מלהפוך את נינוה ולא אודעוהו, ולא הודיעוהו זאת מן השמים? (139)

ומתרצת הגמרא: יונה, מעיקרא מלכתחילה "נינוה נהפכת" אמרי ליה בלשון הזה נאמר לו ברוח הקודש, וזה משתמע גם לטובה, שהם עתידים להפוך את מעשיהם לטובה, וכאשר הם חזרו בתשובה אמנם נתקיימה הנבואה. ורק איהו לא ידע אי לטובה אי לרעה יונה טעה וסבר שהכוונה היא לרעה שהעיר תתהפך ממש.

139. כך מוכח מהכתובים שם שלא ידע זאת, שנאמר [ד ה] "ויצא יונה מן העיר.. עד אשר יראה מה יהיה בעיר" משמע שלא ידע שניחם

140. כתבו תוס' שלכאורה משמע כאן שאלהו הקדוש ברוך הוא על הרעה שחשב לעשות להם. ערוך לנר. וראה מהרש"א.

ודורשת הגמרא אגב כך את הפסוקים של עקידת יצחק —

”ויהי אחר הדברים האלה והאלקים נסה את אברהם“.

מהו ”אחר הדברים האלה“?

אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן זימרא: אחר דבריו של שטן.

דכתיב [בראשית כא ח] ”ויגדל הילד ויגמל ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את

יצחק“.

אמר שטן לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם! זקן זה חננתו למאה שנה בפרי בטן. ומכל סעודה שעשה לא היה לו תור אחד או גוזל אחד להקריב לפניך?!

אמר לו הקדוש ברוך הוא: כלום עשה אברהם את כל המשתה אלא בשביל בנו. אם אני אומר לו: זבח את בנך לפני, מיד הוא זובחו!

מיד ”והאלקים נסה את אברהם“! (141)

מכל מקום לומדת הגמרא ביכמות מזה שגם לבית דין רשות לעקור דבר מן התורה מפני צורך השעה, שהרי אין נביא רשאי לחדש דבר, אלא ודאי שאין הדבר בגלל הנבואה אלא בגלל צורך השעה.

ועוד כתבו שמה שאמר אליהו ”ובדברך עשיתי“ לא נתכון לאמר שה' אמר לו אלא שהוא דרש את המקרא ”גוי וקהל גויים יהיה ממך“ שאמר ה' ליעקב שעתידים בניך לעשות כמעשה הגויים לשחוט בחוץ בימי אליהו ואני מסכים על ידו.

ומשום שהיה מוחזק בנביאות לכן סמכו עליו שהמקרא הזה אכן נאמר עליו. תוס' ד"ה אליהו. כתב המנחת חינוך [תקטז ב] שאף שלדברי התוס' מצוה לשמוע לנביא גם כשאינו אומר בשם ה' אלא מדעת עצמו, אך חיוב מיתה אין על מי שעובר על דברי הנביא אלא כשהוא מצוה בשם ה', כפשוטו של מקרא ”והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי אשר ידבר בשמי אנכי אדרש מעמו“, משמע שרק כשמדבר בשם ה', אך אם אומר מעצמו אף שיש על זה מצות עשה של ”אליו תשמעון“ אבל חיוב מיתה אין בזה.

141. משמע שמעשה העקידה היה מיד לאחר

התנבא מפי הקדוש ברוך הוא לעבור על האיסור, ומאחר שהיה מוחזק כנביא האמינו לו שאכן מפי השם הוא.

אך מהסוגיא ביכמות [פט ב] משמע שלא היתה נבואה על כך אלא מדעתו עשה אליהו הנביא כן, כיון שיש רשות לנביא [וכן לבית דין] לעבור על דברי תורה כשיש בכך צורך השעה כדי למיגדר מילתא.

והקשו שאם כן למה היה צריך אליהו להיות מוחזק בנביאות, והרי אפילו בלי נביא יכולים בית דין לעקור דבר מן התורה משום מיגדר מילתא?

ותירצו שעל ידי שהוחזק בנביאות סמכו עליו בהבטחתו שתדאש מהשמים. ועל סמך הבטחה זו שחטו קדשים בחוץ כיון שהיו בטוחים שבזכותו ותפילתו תרד אכן האש מהשמים ויהיה בזה מיגדר מילתא שיתקדש שמו של הקדוש ברוך הוא ברבים ויחזור ישראל למוטב.

ושוב כתבו שמהפסוקים שם משמע שהדבר אכן היה על פי הדיבור, שהרי אליהו אמר [מלכים א' יח לו] ”בדברך עשיתי את כל הדברים האלה“.

ולכן ביארו שאף שהדבר היה על פי הדיבור

“ויאמר קח נא את בנך” —

אמר רבי שמעון בר אבא: אין “נא” אלא לשון בקשה —

משל למלך בשר ודם שעמדו עליו מלחמות הרבה, והיה לו גבור אחד ונצחן את כל המלחמות. לימים עמדה עליו מלחמה חזקה. אמר לו המלך: בבקשה ממך, עמוד לי במלחמה זו כדי שלא יאמרו הבריות, שהמלחמות הראשונות אין בהם ממש!

אף כאן הקדוש ברוך הוא אמר לאברהם: ניסיתך בכמה נסיונות ועמדת בכולם, עכשיו עמוד לי בנסיון זה, כדי שלא יאמרו שאין ממש בנסיונות הראשונים!

“קח נא את בנך” —

אמר לו אברהם: שני בנים יש לי ולא יזה מהם אתה מתכוון?

אמר לו הקדוש ברוך הוא: “את יחידך”.

אמר לו אברהם: שניהם יחידים, זה בן יחיד לאמו, וזה בן יחיד לאמו?

אמר לו הקדוש ברוך הוא: “אשר אהבת”.

אמר לו אברהם: תרוייהו רחימנא לחו את שניהם אני אוהב.

אמר לו הקדוש ברוך הוא: “את יצחק”.

וכל כך למח מדוע לא אמר לו מיד שהכוונה ליצחק?

כדי שלא תטרף דעתו עליו שישמע פתאום שהוא מצווה להקריב את יצחק.

קדמו שטן לאברהם לדרך.

אמר לו: [איוב ד ב] “הנסה דבר אליך תלאה [מדוע אוהבך מנסה אותך בדבר שילאה [יעיף] אותך ויכרית את זרעך] הנה יסרת רבים וידיים רפות תחזק כושל יקומון מליך [הלא אתה תמיד חיזקת והחיית לו את כל באי העולם בדבריך] כי עתה תבא אליך ותלא” והנה עתה הוא בא להלאותך ולהבהילך?

אמר לו אברהם: [תהלים כו יא] “אני בתומי אלך”!

אמר לו השטן: [איוב שם ו] “חלא יראתך כסלתך” מה שאתה ירא מה’ היה צריך להיות בטחונך, ובסוף אתה מפסיד מכך שאתה הולך לשחוט את בנך. (142)

אמר לו אברהם: [שם ז] “זכר נא מי הוא נקי אבד” שהצדיק אינו מפסיד מיראתו את ה’.

מקום לקטרג עתה לאחר אותו ברית שמדוע בסעודת יצחק לא הקריב אפילו תור וגזול אחד. וראה מהרש”א.

142. על פי תוס’ בבבא מציעא [נח ב] ד”ה הלא. ומהרש”א מבאר כמו שפירש רש”י באיוב ש”כסלתך” מלשון כסילות. שהשטן אמר לו שיראתך מה’ הוא כסילות ושטות לשחוט את

דבריו של שטן, וכן משמע ממה שנאמר “ויהי אחר הדברים האלה” וכל “אחר” סמוך הוא. ותימה שהרי השטן דיבר מיד אחרי הסעודה שהיתה ביום הגמל את יצחק ואילו העקידה היתה לאחר זמן רב כשהיה יצחק בן ל”ז שנים? ובהרי”ף על עין יעקב תירץ על פי המדרש שנענש אברהם על כך שהקריב שבע כבשות לקיום בריתו עם אבימלך. ולכן מצא לו השטן

רבי שמעון אומר: עונשם בחנק.

נאמר בתחילת הברייתא שרבנן סוברים שנביא שהדיח בסקילה.

ודנה הגמרא: מאי טעמא דרבנן?

ומבאר הגמרא: משום דאיתא "הדחה" – "הדחה" ממסית שבשניהם נאמר לשון "הדחה", שאצל נביא שמתנבא לעבוד עבודה זרה נאמר [דברים יג ו] "כי דבר סרה... להדיחך מן הדרך אשר צוך ה' אלקיך". וכמו כן אצל סתם בן אדם שמסית לעבוד עבודה זרה נאמר [שם יא] "כי ביקש להדיחך מעל ה' אלקיך".

ואנו לומדים בגזירה שוה: מזה להלן במסית עונשו בסקילה כמפורש שם בפרשה, אף כאן נביא שהדיח, עונשו בסקילה. (143)

ורבי שמעון טעמו, משום ש"מיתה" כתיבא ביה אצל נביא שהדיח [שם ו] "והנביא ההוא או חולם החלום ההוא יומת".

וכל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק.

שרבי שמעון לא קיבל מרבו לדון כאן גזירה שוה, והרי אין אדם דן גזירה שוה מעצמו אלא אם כן קיבלה מרבו ורבו מרבו עד משה רבינו מסיני.

כיון דחזא דלא קא שמייע ליה כשראה השטן שאברהם אינו שומע לו, אמר ליה: [שם יב] "ואלי דבר יגונב" כך שמעתי מאחורי הפרגוד: "השה לעולה" ואין יצחק לעולה! שהקדוש ברוך הוא לא צוה לך כלל להקריב את יצחק.

אמר לו אברהם: כך עונשו של בדאי שאפילו אמר אמת אין שומעין לו!

רבי לוי אמר: "אחר הדברים האלה" היינו אחר דבריו של ישמעאל ויצחק –

אמר לו ישמעאל ליצחק: אני גדול ממך במצות! לפי שאתה מלת בן שמונת ימים, ואילו אני מלתי בן שלש עשרה שנה.

אמר לו יצחק: ובאבר אחד אתה מגרה בי?! הרי אם אומר לי הקדוש ברוך הוא: זבח עצמך לפני! אני זוכה!

מיד "והאלקים נסה את אברהם".

תנו רבנן: נביא שהדיח שנתנבא בשם הקדוש ברוך הוא לעבוד עבודה זרה, עונשו בסקילה ככל מסית לעבוד עבודה זרה.

רבי שמעון אומר: עונשו בחנק.

מדיחי עיר הנדחת לעבוד עבודה זרה, עונשם בסקילה.

בן.

וכן אמרו במדרש שסמאל אמר לאברהם: סבא! אבדת לבך, בן שניתן לך למאה שנה אתה הולך לשחטו.

143. בערוך לנר הקשה אם כן מדוע היתה צריכה התורה בכלל לכתוב את פרשת נביא

המדיח, וכי מפני שהוא נביא יגרע משאר מסית שנידון בסקילה?

ותירץ על פי הגמרא לקמן שבפרשה זו נתחדש אפילו אמר לעבור רק על מצות עשה של "ונתחתם", שמצד מסית לא היה חייב.

ולרב המנונא נתחדש יותר שאפילו בשאר מצוות אם עוקר את כל המצוה דינו בסקילה,

ומתרצת הגמרא: **ורבי שמעון סובר: כיון שהנביא הדיח אין לך הדיוט גדול מזה!**

אמר רב הסדא:

ה**מחלוקת** של רבנן ורבי שמעון לגבי נביא ז-א שהדיח, אם עונשו בסקילה או בחנק, אינה אלא אם הדיח לעבוד עבודה זרה בלבד.

ושני אופנים נאמרו בזה —

א. **בעוקר את כל הגוף דעבודת כוכבים** שהוא אומר שנצטוו ברוח הקודש מפי הגבורה להתנבאות לעקור את כל האיסור של עבודה זרה מן התורה.

ב. **ובקיום מקצת וביטול מקצת דעבודת כוכבים** אם הוא מתנבא לעקור אפילו רק חלק מהאיסור של עבודה זרה.

ודוקא בעבודה זרה סוברים רבנן שעונשו בסקילה, משום שהפרשה של נביא שהדיח מדברת רק בעבודה זרה, כמו שנאמר "נלכה אחרי אלהים אחרים אשר לא ידעתם ונעבדם".

ופסוק זה מדבר כשהוא עוקר את כל הגוף של עבודה זרה.

ואילו עוקר רק מקצת למדנו **דרחמנא אמר** בסוף אותה פרשה [שם ו] "להדיחך מן הדרך אשר צוך ה' אלקיך".

בהמשך הברייתא נאמר שרבנן סוברים שמדיחי עיר הנדחת בסקילה.

ודנה הגמרא: **מאי טעמא דרבנן?**

ומבארת הגמרא: משום שהם גמרי "הדחה" — "הדחה" שגם במדיחי עיר הנדחת נאמר לשון "הדחה" [שם יד] "וידיחו את יושבי עירם". ואנו למדים בגזירה שוה **או ממשית, או מנביא שהדיח שבשניהם** נאמר לשון "הדחה", ואמרנו ששניהם בסקילה, אף מדיחי עיר הנדחת עונשם בסקילה.

ורבי שמעון טעמו, משום שכאן במדיחי עיר הנדחת גם הוא קיבל מרבו שיש לדון גזירה שוה, ולכן הוא גמר "הדחה" — "הדחה" **מנביא** שהדיח, שעונשו בחנק לפי רבי שמעון, ואף מדיחי עיר הנדחת עונשם בחנק.

ודנה הגמרא: **ולגמרא ממשית מדוע לא לומד רבי שמעון את הגזירה שוה ממשית שעונשו בסקילה?**

ומתרצת הגמרא: **דנין מסית רבים** דהיינו מדיחי עיר הנדחת **ממשית רבים** מנביא שמדיח בנבואתו את הרבים, (144) **ואין דנין מסית רבים ממשית יחיד**.

ושואלת הגמרא: **אדרבה! דנין הדיוט מהדיוט** עדיף ללמוד מדיחי עיר הנדחת ממשית, ששניהם הדיוטות מאשר ללמוד מנביא שהדיח, שהרי **ואין דנין הדיוט מנביא?**

144. משמע שנביא המדיח הוא תמיד ברבים. ולא נתפרש כמה הם רבים. ונראה דרצה לומר שאם הוא ירא מאנשים ואינו אומר ברבים אינו

ואגב כך נכתבה כל הפרשה. [בעמוד הבא על רש"י ד"ה אבל].